

ХВОСТИКОВ Андрій Ігоревич, аспірант кафедри митної справи та оподаткування,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

Хвостіков А. І. Методичний підхід щодо визначення рівня розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин в аграрному секторі.

Вступ. Для забезпечення ефективності реалізації зовнішньоекономічної політики країни необхідно формувати ефективну систему міжнародних торговельно-економічних відносин (МТЕВ). Пріоритетність розвитку аграрного секторів в Україні обумовлює потребу детермінація особливостей цих відносин в даній галузі. Для створення належного інструментарію управління необхідним визначається розробка методичного підходу щодо визначення рівня розвитку означеної сфери.

Мета дослідження полягає в детермінації змісту й послідовності реалізації методичного підходу щодо визначення рівня розвитку міжнародних економічних відносин в аграрному секторі.

Результати. В роботі представлено послідовність розробленому методичного підходу, який включає 5 етапів, де кожний характеризується використанням множини методів і отриманням відповідних результатів. На першому етапі, який передбачає аналіз існуючих підходів, пропонується використовувати традиційні методи аналізу, синтезу, індукції, дедукції і систематизації. На другому етапі обґрунтування множини показників аналізу пропонується використовувати методи порівняння та узагальнення. На третьому етапі, який включає перевірку вибіркової сукупності на нормальний закон розподілу, пропонується використовувати графічний метод. Четвертий етап передбачає розрахунок інтегрального показника розвитку МТЕВ за формами, який реалізується з використанням таксономічного аналізу. П'ятий етап передбачає обґрунтування закономірностей розвитку МТЕВ в аграрному секторі, який реалізується за допомогою аналітичного методу. Здійснено узагальнення методів багатовимірного статистичного аналізу для дослідження міжнародних торговельно-економічних відносин з визначенням їх переваг і недоліків. Розглянуто показники, які мають використовуватися для проведення оцінювання. Розглянуто класифікацію показників на стимулятори, дестимулятори й номінатори.

Ключові слова: аграрний сектор, міжнародні торговельно-економічні відносини (МТЕВ), таксономічний аналіз, стимулятори, дестимулятори, методичний підхід.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Процеси розвитку сучасної системи міжнародних торговельно-економічних відносин знаходяться під впливом зростаючої глобалізації світової економіки, що є логічним продовженням світових господарських зрушень. Економічний розвиток у цілому, а також господарське життя окремих країн і регіонів суттєво модифікується, зазнаючи впливу нових чинників. Глобалізація викликає багатоманітні й неоднозначні наслідки, які в першу чергу впливають на фінансовий сектор, а їх позитивний або негативний вектор багато у чому залежить від рівня розвитку національної економіки, позиції країни у світовому господарстві, її участі у процесах інтернаціоналізації та транснаціоналізації. Жодна країна не може лишатися осторонь цих процесів через їх прямиий зв'язок з особливостями посилення міжнародного поділу праці, впровадження постіндустріальних технологій виробництва, перетворенням інформації, соціалізацією економічних процесів, демократизацією політичних інституцій тощо. У зв'язку з цим, стан міжнародних торговельно-економічних відносин здійснює значний

вплив на умови і рівень конкурентоспроможності будь-якої країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сфера міжнародних економічних відносин та зовнішньоекономічної діяльності знайшла відображення в великій кількості досліджень науковців. Незважаючи на це, питання сутності міжнародних торговельно-економічних відносин (МТЕВ) представлені лише в окремих дослідженнях. В зарубіжній літературі категорія «міжнародні торговельно-економічні відносини» використовується, як правило, при дослідженні впливу міжнародної торгівлі на економічне зростання країни – роботи Ф. Расек [1]. Дж. Джоін [2] досліджує емпіричні дані про зв'язки між економічним зростанням і відкритістю для міжнародної торгівлі, де результати показують, що економічне зростання позитивно реагує на відкритість торгівлі як в короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі. Ж. Рейе, С. Шайво і Дж. Фагіоло [3] доводять, що ступінь відкритості має значення, але цього недостатньо для економічної інтеграції. Вони пропонують альтернативний погляд на проблему міжнародної економічної інтеграції з урахуванням всієї структури

міжнародних торговельних відносин шляхом визначення як положення країн у світовій торговій мережі, так і їх еволюції в часі.

Формулювання цілей статті. Мета полягає у визначенні змісту та послідовності реалізації методичного підходу щодо визначення рівня розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин в аграрному секторі.

Викладення основного матеріалу дослідження. Враховуючи важливість підвищення рівня конкурентоспроможності будь-якої країни та з метою ґрунтовного

дослідження торговельно-економічних відносин між країнами, обґрунтування привабливих торговельних позицій в аграрному секторі та визначення перспективних експортно-імпортних операцій між країнами виникає необхідність оцінювання рівня розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин. В цьому контексті розроблено методичний підхід до визначення рівня розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин в аграрному секторі, схема якого представлена на рис. 1.

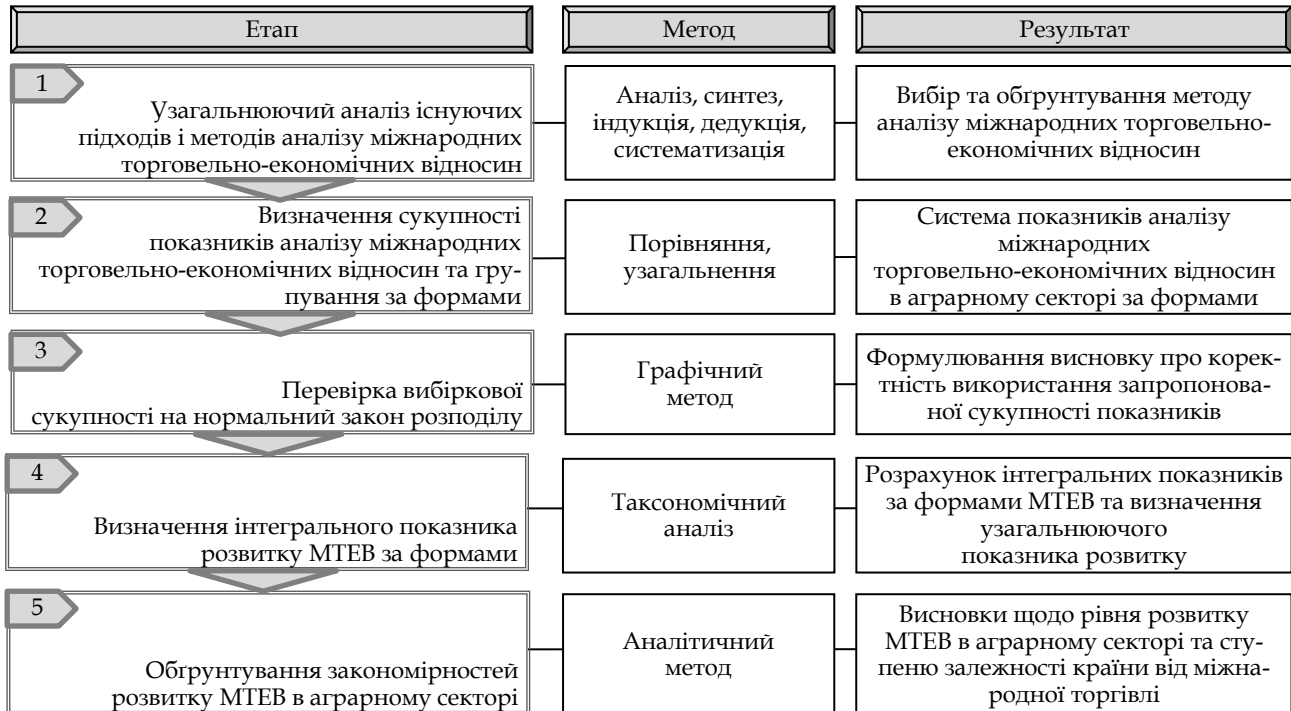

Рис. 1. Методичний підхід до визначення рівня розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин (МТЕВ) в аграрному секторі

Передумовою формування якого є детальний аналіз та обґрунтування відповідного методичного інструментарію.

Слід зазначити, що дослідження наукових та прикладних напрацювань з даної проблематики підтвердив використання досить різноманітної сукупності загальнонаукових методів, що обґрунтовує також наявність змістовних розбіжностей у предметній області. З метою виокремлення найбільш оптимальних та доцільних в рамках нашого дослідження було здійснено узагальнення методів багатовимірного статистичного аналізу (табл. 1) з визначенням їх спрямованості застосування, а також переваг та недоліків використання.

Отже, етапність реалізації методичного підходу до визначення рівня розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин в аграрному секторі полягає у: загальному аналізі сучасного стану торговельно-

економічних відносин між країнами в аграрному секторі, який дозволить виокремити чинники розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин та обґрунтувати сукупність показників для їх оцінювання; визначенні інтегральних показників за формами міжнародних торговельно-економічних відносин та визначення узагальнюючого показника розвитку МТЕВ.

Слід зазначити, що в якості ключових показників, які характеризують стан міжнародних торговельно-економічних відносин, більшість вчених-теоретиків [4, С. 163] та практиків виділяє й інші кількісні індикатори міжнародної торгівлі.

Так, детально досліджуються та вивчаються у динаміці частка ВВП регіону в валовому світовому продукті, значимість взаємної торгівлі, відкритість економіки, інтенсивність товарних потоків тощо.

Узагальнення методів багатовимірної статистичного аналізу для дослідження міжнародних торговельно-економічних відносин

Тип аналізу	Можливості застосування для аналізу МТЕВ	Переваги	Недоліки
Кореляційний аналіз	використовується при оцінці торговельних потоків між країнами на сучасному етапі, оптимізації структури товарообігу та визначенні найбільш вагомих залежностей складових індексу GCI для двох країн і виявленні асиметричності складових їх розвитку	Можна зробити ряд певних висновків не тільки про наявність, але про характер взаємозалежності	Всі результати, отримані за допомогою аналізу можна використовувати тільки в області дослідження
Регресійний аналіз	Для достовірного відтворення об'єктивно існуючих у міжнародній економіці інтеграційних процесів необхідно виявити суттєві взаємозв'язки та дати їм кількісну оцінку	Простота, гнучкість, а також однаковість їх аналізу та проєктування	Складність визначення виду функціональної залежності, а також трудомісткість визначення параметрів моделі
Факторний аналіз	Для знаходження товарних позицій, які мають найбільший вплив на формування торговельного балансу між країнами, та кількісної оцінки рівня їх впливу	Дає можливість формувати та змінювати параметри досліджуваного об'єкта шляхом відповідного підбору та коригуванням чинників, які їх обумовили	Неможливість включення у модель вільного набору факторів
канонічний аналіз	Так для аналізу торговельно-економічних відношень між країнами доцільно розробити канонічну модель залежності експорту й імпорту між цими країнами	Дозволяє досліджувати залежність між двома системами показників, які описують різних стан явищ та процесів в економіці	Неврахування комплексності стратегічних цілей явища.
Кластерний аналіз	Використання кластерного аналізу обґрунтовується необхідністю визначення однорідних груп товарів, які беруть участь в експортно-імпортних операціях обох країн	Кластерний аналіз дозволяє виявити проблемні ситуації і намітити шляхи їх вирішення.	Склад і кількість кластерів залежить від обраних критеріїв розбиття.
Таксономічний аналіз	Визначення таксономічного показника розвитку міжнародних економічних відносин	Процес стандартизації показників, можливість працювати з багатовимірними економічними об'єктами	Суб'єктивність оцінки при розподіленні елементів на стимулятори та дестимулятори

Отже, характерною ознакою системи міжнародних торговельно-економічних відносин є її достатньо високий ступень відкритості, який характеризується рівнем відкритості її підсистем.

В якості показників відкритості в контексті розвитку міжнародного руху товарів є експортна та імпортна квота (питома вага експорту / імпорту у валовому внутрішньому продукті). Саме їх комбінування дозволяє визначити вектори взаємозв'язку певних національних економік із світовим господарством. Показником відкритості в контексті дослідження міжнародного руху робочої сили є інтенсивність міграції, яку можна оцінити шляхом розрахунку коефіцієнту еміграції, коефіцієнту імміграції та міграційного обороту.

Відкритість економіки також описується участю економіки країни в міжнародному русі капіталу. До показників, що характеризують дане явище, відносять: частку іноземного капіталу у загальній сумі

капіталовкладень в країні; частку іноземних інвестицій у ВВП.

Необхідно акцентувати увагу, що до показників, які характеризують участь країн в міжнародній торгівлі відносяться:

експортна та імпортна квоти, при цьому збільшення рівня експортної залежності свідчить як про зростаючу участь країни в міжнародному поділі праці, так і про зростання конкурентоспроможності виробленої нею продукції;

квота зовнішньоторговельного обороту, саме коли зовнішньоторговельний оборот не перевищує рівня 75% ВВП, він стимулює загальне економічне зростання та відповідно активізує розвиток МТЕВ.

Також слід розрахувати такі показники, як частка експорту сільськогосподарської продукції у загальному обсязі експорту країни та коефіцієнт покриття експортом сільськогосподарської продукції імпорту.

Слід зазначити, що такі показники, як імпортна, експортна, зовнішньоторговельна

квоти, питома вага України в міжнародній торгівлі по окремих товарах, зовнішньоторговельний оборот на душу населення деякі економісти відносять до головних показників розвитку МПП. Це дозволяє характеризувати рівень участі країни в розвитку зовнішньоекономічних зв'язків. Але все ж таки важливим показником, що визначає ступінь участі країни в міжнародному поділі праці є коефіцієнт внутрішньогалузевої міжнародної спеціалізації, який коливається від -100 до +100 (в першому випадку країна виключно імпортує той чи інший товар, в другому – виключно експортує той чи інший товар).

Для характеристики міжнародноспеціалізованої галузі застосовують ряд показників, основні з яких наступні:

коефіцієнт відносної експортної спеціалізації, при умові >1 галузь або товар вважаються міжнародноспеціалізованими;

експортна квота у виробництві галузі характеризує значення експорту продукції певної галузі для економіки країни;

коефіцієнт випередження темпів росту експорту темпів росту ВВП, який відображає не тільки динаміку експорту, але й дозволяє проаналізувати тенденцію розвитку концентрації виробництва ВВП та визначити ступінь залучення ресурсів країни до системи МПП;

коефіцієнт випередження темпами зростання імпорту темпів зростання ВВП, який відображає тенденції розвитку імпорту, а також ступінь залежності національної економіки від закупівель товарів за кордоном.

Акцентуємо увагу, що розвиток аграрного сектору національної економіки є одним з пріоритетним стратегічним напрямом в контексті досягнення успіху в міжнародному поділі праці завдяки наявному людському потенціалу, сприятливому географічному розташуванню та природних ресурсів.

Україна є також активним учасником міжнародної інвестиційної діяльності та міжнародного ринку інвестицій, оскільки значну роль у створенні сприятливих умов розвитку національної економіки відіграють саме іноземні інвестиції. Залучення останніх дає можливість Україні отримати ряд переваг, серед яких головною є поліпшення стану платіжного балансу.

До головних показників аналізу рівня розвитку міжнародного руху капіталу в аграрному секторі слід віднести:

частку іноземного капіталу у загальній сумі капіталовкладень в країні;

частку іноземних інвестицій у ВВП;

темпи зростання прямих інвестицій;

частку іноземних інвестицій в аграрний сектор;

Слід зазначити, що таке позитивне явище в Україні як зменшення соціального напруження через зниження рівня безробіття в останні роки є наслідком такого негативного явища, як значний відтік кваліфікованих ініціативних працівників, що, в свою чергу, призводить до уповільнення темпів зростання науково-технічного та культурного рівня країни. Тобто коефіцієнт еміграції є показником-номінатором в контексті дослідження розвитку торговельно-економічних відносин. Також для аналізу рівня розвитку міжнародної міграції робочої сили виокремлено: коефіцієнт імміграції; міграційний оборот; темп зростання потреби сільськогосподарських підприємств у працівниках; темп зростання заробітної плати в аграрній сфері.

З аналізу, проведеного в підрозділі 2.1, визначено, що Україна імпортує більше, ніж експортує, тому їй необхідно покривати різницю у платіжному балансі за рахунок зовнішніх запозичень. Відповідно найбільш важливими показниками в контексті дослідження рівня розвитку міжнародних валютно-фінансових та кредитних відносин є:

рівень боргового навантаження;

темпи зростання валового зовнішнього боргу України;

сальдо зведеного платіжного балансу;

частка фінансування аграрного сектору міжнародним фінансовими організаціями.

Слід зазначити, що за останні роки сальдо поточного рахунку є від'ємним і покривається переважно за рахунок притоку капіталу. Окрім цього, незважаючи на значне зменшення обсягів залучених на міжнародному ринку позичкових капіталів кредитних ресурсів, міжнародний кредит відіграє важливу роль у формуванні фінансових ресурсів банківської системи країни.

Оскільки інвестиції є головною рушійною силою економічного розвитку, їх мобілізація і забезпечення притоку в економіку країни сприяє також досягненню цілей сталого розвитку, є пріоритетом для всіх країн і зокрема для країн, що розвиваються. Тому перед урядами постає завдання формування інвестиційних стратегій, спрямованих на забезпечення максимізації економічно-соціального ефекту з урахуванням та мінімізацією можливих ризиків для всіх учасників інвестиційного процесу, а також встановлення взаємозв'язку їх цілей з визначеною метою національних стратегій розвитку країн, що обумовлює актуальність системних досліджень у цьому

напрямі. Слід зазначити, що запропонований перелік показників можна охарактеризувати наступним чином: показники-стимулятори, які мають прямий зв'язок між показником та рівнем розвитку МТЕВ; показники-дестимулятори, які мають зворотній зв'язок між показником та рівнем розвитку МТЕВ; показники-номінатори, які до певного значення є стимуляторами, а в разі подальшого збільшення перетворюються на дестимулятори.

Необхідно акцентувати увагу, що для більш ґрунтовного дослідження ефективності міжнародних торговельно-економічних відносин доцільно також проаналізувати такі показники, як річні темпи зростання торгівлі,

прямі іноземні інвестиції, загальний обсяг торгівлі, платіжний баланс тощо.

Висновки. Отже, сьогодні саме міжнародна торгівля сільськогосподарськими товарами є важливою, оскільки сприяє економічному зростанню країн, забезпечує продовольчу безпеку та допомагає вирішувати проблему подолання голоду. Тому збільшення обсягів зовнішньої торгівлі України з іншими країнами сприятиме розвитку транзитного потенціалу та вирішенню тактичних задач щодо створення транспортних коридорів і спільних підприємств у цій сфері, а також дозволить певною мірою зменшити втрати вітчизняних експортерів внаслідок обмеження російських ринків.

Література.

1. *Rassekh F.* The interplay of international trade, economic growth and income convergence: a brief intellectual history of recent developments. *The Journal of International Trade & Economic Development*. 2004. № 13:4. P. 371–395.
2. *Jouini J.* Linkage between international trade and economic growth in GCC countries: Empirical evidence from PMG estimation approach. *The Journal of International Trade & Economic Development*. 2015. № 24:3. P. 341–372.
3. *Reyes J., Schiavo S. & Fagiolo G.* Using complex networks analysis to assess the evolution of international economic integration: The cases of East Asia and Latin America. *The Journal of International Trade & Economic Development*. 2010. № 19:2. P. 215–239.
4. Глобалізація та регіоналізація як вектори розвитку міжнародних економічних відносин : колективна монографія. Кол. авт.; за ред. *О. А. Довгаль, Н. А. Казакової*. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. 540 с.
5. *Амеліна І В., Попова Т. Л., Владимиров С. В.* Міжнародні економічні відносини. К. : «Центр учбової літератури», 2013. 256 с.
6. Генеральна угода з тарифів і торгівлі. Митна енциклопедія : у 2 т. / *І. Г. Бережнюк* (відп. ред.) та ін. – Хм. : ПП Мельник А. А., 2013. Т. 1 : А – Л. 472 с.
7. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://me.gov.ua>& (дата звернення 15.10.2019 р.)
8. *Шталь Т. В. та ін.* Міжнародна економіка та міжнародні економічні відносини. Харків : «Видавництво «Форт», 2015. 364 с.

References.

1. *Rassekh, F.* (2004). The interplay of international trade, economic growth and income convergence: a brief intellectual history of recent developments. *The Journal of International Trade & Economic Development*. № 13:4. pp. 371–395.
2. *Jouini, J.* (2015). Linkage between international trade and economic growth in GCC countries: Empirical evidence from PMG estimation approach. *The Journal of International Trade & Economic Development*. № 24:3. pp. 341–372.
3. *Reyes, J., Schiavo, S. & Fagiolo, G.* (2010). Using complex networks analysis to assess the evolution of international economic integration: The cases of East Asia and Latin America. *The Journal of International Trade & Economic Development*. № 19:2. pp. 215–239.
4. *Hlobalizatsiia ta rehionalizatsiia iak vektory rozvytku mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosyn.* [Globalization and regionalization as vectors of development of international economic relations]. (2018). In *Dovhal', O. A., Kazakovoї, N. A.* and et. (ed.) KhNU imeni V. N. Karazina. Kharkiv. Ukraine.
5. *Amelina, I V., Popova, T. L., Vladymirov, S. V.* (2013) . Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny [International economic relations]. «Tsentr uchbovoi literatury». Kyiv. Ukraine.
6. Heneral'na uhoda z taryfiv i torhivli. Mytna entsyklopediia [General agreement on tariffs and trade]. (2013). In 2 vol. / In *Berezhniuky, I. H.* (ed.) and other. Khmelnytskyi: PP Mel'nyk A. A., Vol. 1: A – L.
7. Ofitsijnyj sajт Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy [Official site of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine]. Available at: <http://me.gov.ua>&

8. Shtal', T. V. and other (2015). Mizhnarodna ekonomika ta mizhnarodni ekonomichni vidnosyny [International Economics and International Economic Relations]. «Vydavnytstvo «Fort». Kharkiv. Ukraine.

Abstract.

Khvostikov A. Methodical approach to determining the development level of international trade and economic relations in the agricultural sector.

Introduction. To ensure the effectiveness of the country's foreign economic policy, it is necessary to form an effective system of international trade and economic relations (ITER). The priority of the development of the agricultural sector in Ukraine necessitates the determination of the peculiarities of these relations in this area. To create the appropriate management tools, it is necessary to develop the methodological approach to determine the development level of this area.

The purpose of the study is to determine the content and sequence of implementation of the methodological approach to determine the development level of international economic relations in the agricultural sector.

Results. The paper presents a sequence of the developed methodical approach, which includes 5 stages, where each is characterized by the use of many methods and obtaining the corresponding results. At the first stage, which involves the analysis of existing approaches, it is proposed to use traditional methods of analysis, synthesis, induction, deduction and systematization. At the second stage of substantiation of the set of indicators of the analysis it is offered to use methods of comparison and generalization. In the third stage, which includes checking the sample for the normal distribution law, it's proposed to use the graphical method. The fourth stage involves the calculation of the integrated indicator of the development of ITER by forms, which is implemented using taxonomic analysis. The fifth stage involves the substantiation of the patterns of development of ITER in the agricultural sector, which is implemented using an analytical method. The generalization of methods of multidimensional statistical analysis for the study of international trade and economic relations has been done with the definition of their advantages and disadvantages. The indicators to be used for evaluation are considered. The classification of indicators into stimulants, destimulants and nominators is considered.

Key words: agricultural sector, international trade and economic relations, taxonomic analysis, stimulators, destimulants, methodical approach.

Стаття надійшла до редакції 11.12.2019 р.

Бібліографічний опис статті:

Хвостіков А. І. Методичний підхід щодо визначення рівня розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин в аграрному секторі. Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2020. № 1. С. 40-45.

Khvostikov A. Methodical approach to determining the development level of international trade and economic relations in the agricultural sector. Actual problems of innovative economy. 2020. No. 1, pp. 40-45.

УДК 330.341.1; JEL classification: Q14
DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2020-1-8>

ВІТКОВСЬКИЙ Юрій Петрович, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та маркетингу, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, ORCID ID: 0000-0001-5806-8671

НАПРЯМИ ІННОВАЦІЙНОЇ ТА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ ЯК ОСНОВНОЇ СФЕРИ МОБІЛІЗАЦІЇ ЇХ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Вітковський Ю. П. Напрями інноваційної та інвестиційної діяльності суб'єктів аграрного бізнесу як основної сфери мобілізації їх економічного потенціалу.

Вступ. Забезпечення інвестиційної привабливості та формування ефективних стратегій конкурентного розвитку суб'єктів аграрного бізнесу здійснюється за рахунок досягнення єдності між виробничим потенціалом і управлінськими можливостями. Інвестиційних потенціалів аграрних підприємств формується на основі отриманих фінансових результатів і залучених коштів. В контексті даного питання важливу роль відіграють управлінські інструменти для удосконалення виробничої складової інноваційного потенціалу.

Метою наукового дослідження є розвиток напрямів інноваційної та інвестиційної діяльності суб'єктів аграрного бізнесу для мобілізації їх економічного потенціалу.

Результати. Визначено сутність інноваційного розвитку з позиції процесного підходу. Обґрунтовано доцільність визначення процесу інноваційного розвитку у контексті діяльності конкретного суб'єкта господарювання. Охарактеризовано сутність управління інноваційним розвитком. Визначено роль інформаційної системи у забезпеченні інноваційного розвитку підприємства. Наведено характеристики рівнів управління інноваційним розвитком. Окреслено особливості системи управління інноваційним розвитком. Встановлено, що самоінвестування виступає основним джерелом фінансового забезпечення інноваційної діяльності аграрного підприємства. Обґрунтовано роль інноваційної, наукової та технологічної діяльності суб'єктів агробізнесу у процесі їх трансформації та інтеграції на національному рівні. Визначено, що здебільшого інноваційна діяльність вітчизняних